วารสารวิชาการนอร์ทเทิร์น ISSN 2651-1509

การมีปฏิสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต

Interaction and Identity Creation of Thai - Chinese Descent in Phuket

วันจรัตน์ เดชวิลัย[1] และ นาฏกานต์ ดิลท์ส[2]

Wancharat Dechwilai[1] and Nattakan Dilts[2]

Received: 19 February 2023; **Revised:** 8 March 2023; **Accepted:** 18 March 2023

บทคัดย่อ

ความสัมพันธ์ของคนไทยและคนจีนในภูเก็ตมีมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนโพ้นทะเลที่เดินทางมาจากมณฑลฝูเจี้ยน โดยเดินทางผ่านมาทางคาบสมุทรมลายูเพื่อมาทำการค้าและเป็นแรงงานในเหมือง ซึ่งอิทธิพลการย้ายถิ่นฐานชาวจีนฮกเกี้ยนที่เดินทางเข้ามาล้วนแต่นำวัฒนธรรมของตนบนคาบสมุทรมลายูเข้ามาเผยแพร่ ซึ่งกระบวนการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้สร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองภูเก็ตให้มีความแตกต่างจากชาวพื้นเมืองเดิม

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีปฏิสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต อันส่งผลต่อการสร้างและการดำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ตสรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมมีลักษณะที่เสริมสร้างซึ่งกันและกัน ได้แก่ การการปรับตัว (adaptation) การยืมวัฒนธรรม (Cultural borrowing) การผสมกลมกลืนชาติพันธุ์ (Culture assimilation) และการบูรณาการทางวัฒนธรรม (Culture Integration) จนกลายเป็นอัตลักษณ์ที่แสดงออกด้วยการนิยามตัวตน “บาบ๋า” หรือ “คนไทยเชื้อสายจีนภูเก็ต” สะท้อนตัวตนผ่านภาษา ประเพณี พิธีกรรม ซึ่งการดำรงอยู่อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ได้ยึดโยงความสัมพันธ์ผ่านความรู้ความคิด ความเชื่อทางวัฒนธรรม และกระบวนการกลุ่ม อันเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่หล่อหลอมคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ตให้มีสำนึกชาติพันธุ์อย่างมั่นคง

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ ปฏิสัมพันธ์ คนไทยเชื้อสายจีน

[1] อาจารย์ประจำหลักสูตรนานาชาติศึกษา คณะวิเทศศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต

E-mail: wancharat.d@phuket.psu.ac.th

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรนานาชาติศึกษา คณะวิเทศศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต

E-mail: nattakan.c@phuket.psu.ac.th

Abstract

Thai-Chinese relations in Phuket date back to the 14th century, with the vast majority of overseas Chinese arriving from Fujian Province. They traveled through the Malay Peninsula to trade and work in the mines. The influence of the Hokkien Chinese immigrants who caused their own culture from the Malay Peninsula to spread. The resulting cultural process has created a unique regional identity of the Phuket city community that is different from the original source population.

This academic paper aims to study interaction and identity creation of Thai - Chinese descent in Phuket and how it affects the creation and maintenance of ethnic identity of Thai-Chinese demographic. It can be concluded that cultural interactions are of mutually reinforcing characteristics: adaptation, borrowing, assimilation, and integration, forming an expressive dualism. Defining an identity of “Baba” or “Thai - Chinese Descent in Phuket” reflects one's identity through language, traditions, rituals, in which the existence of ethnic identity is linked through knowledge, beliefs and group process This is the power relationship that has molded Thai Chinese in Phuket, thus strengthening ethnic consciousness.

Keywords: Ethnicity, Interaction, Thai - Chinese Descent

บทนำ

ชาติพันธุ์ หรือในภาษาอังกฤษใช้คำว่า (ethnicity) ภาษาไทยหมายถึง “กลุ่มที่มีพันธะเกี่ยวข้องกัน และที่แสดงเอกลักษณ์ออกมา โดยการผูกพันลักษณาการของเชื้อชาติและสัญชาติเข้าด้วยกัน ” ซึ่งแปลมาจากคำว่า “ethnos” (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน น.268) นอกจากนี้นักสังคมวิทยา (Jonathan,2006) (อ้างอิงในนิติ ภวัครพันธุ์ 2558) ได้ให้คำนิยามว่าชาติพันธุ์ คือ “กระบวนการที่ทำให้กลุ่มชนกลุ่มนั้นมีอาณาเขตเป็นของตนเองพร้อม ๆ กับอัตลักษณ์แห่งตัวตน ซึ่งโดยปรกติจะกำหนดผ่านนัยของการมีวงศ์วานร่วมกันและการแต่งงานภายในกลุ่ม (common descent and practices of endogamy) และบ่อยครั้งจะมีระบบเศรษฐกิจหรือนิเวศที่แน่ชัด” ชาติพันธุ์ (ethnicity) จึงหมายถึง กลุ่มชนที่มีลักษณะทางชีวภาพที่คล้ายคลึงกัน และมีวัฒนธรรมพื้นฐานชุดเดียวกันเพื่อสร้างระเบียบแบบแผนการแสดงออกวัฒนธรรมร่วมกัน และการติดต่อสื่อสารที่สะท้อนตัวตนหรือกลุ่มพวกเดียวกัน (self-perpetuating)

การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมจำเป็นต้องเข้าใจการสื่อความหมายความเป็นชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มสังคมซึ่งคนส่วนมากตระหนักดีว่าแต่ละกลุ่มสังคมมีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม แต่จะอธิบายได้อย่างไรว่าผู้คนเหล่านี้อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ใด และอะไรคือปัจจัยในการพิจารณาความแตกต่าง ซึ่งบาร์ธ (Fredrik Barth, 1969, น.14) (อ้างในนิติ ภวัครพันธุ์, 2558)ได้จำแนกความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์พื้นฐาน (basic identity)ไว้ 2 ประเภท คือ

1. เครื่องหมายหรือสัญญาณที่เปิดเผยเห็นชัด (overt signals or signs) หมายรวมถึงลักษณะที่บุคคลทั่วไปสามารถเห็นได้หรือที่บ่งบอกแสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม ได้แก่ เครื่องแต่งกาย ภาษา รูปทรงของบ้านเรือน หรือวิถีชีวิตทั่วไป

2. คุณค่าพื้นฐาน (basic value) หมายถึง คุณธรรมจริยธรรม หรือมาตรฐานด้านคุณงามความดีและศีลธรรมที่กำหนดการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในกลุ่ม

แนวคิดของบาร์ธข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การสื่อความหมายความเป็นชาติพันธุ์มีความเกี่ยวโยงกับอัตลักษณ์ แต่ ชาร์ล เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes 1979,น.1) (อ้างในนิติ ภวัครพันธุ์, 2558) ได้เสนอแนวคิดที่แตกต่าง กล่าวคือ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ต่างหากที่เป็นที่มาของลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ จุดกำเหนิดและภูมิหลัง (origin and background) เป็นรากฐานของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ทั้งสองอย่างเป็นการสื่อสารปฏิสัมพันธ์กันในแง่ของการแสดงออกทางวัฒนธรรม (cultural expressions) ในหลายลักษณะ ที่สามารถสื่อสารผ่านทางตำนานปรัมปรา ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ประวัติศาสตร์ชาวบ้าน (folk history) คติชาวบ้าน (folklore) และศิลปะ การแสดงออกทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และมีความหมายต่อปัจเจกชนทุกคน สร้างความสัมพันธ์ที่มีความหมายระหว่างปัจเจกชนกับกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งยังทำให้เกิดลักษณะที่ต่างกันอย่างเด่นชัดทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า ชาติพันธุ์เป็นลักษณะประชากรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน สามารถแสดงออกโดยผ่านภาษา ความเชื่อ พิธีกรรม และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีความซับซ้อนและ อาจเปลี่ยนแปลงได้ไปตามบริบทสังคม แต่ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดคือ การแสดงออกของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ หรือคำว่า Identity ตามคำแปลเดิม หมายถึง ลักษณะเฉพาะของคน แต่คำว่า Identification หมายถึง การกำหนดเอกลักษณ์เอกลักษณ์ของตน โดยยึดถือบุคคลอื่นหรือสิ่งอื่นนอกเหนือตนเองเป็นหลัก แต่ในความหมายทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์ อัตลักษณ์ ใช้แทนคำว่าเอกลักษณ์ ในความหมาย ซึ่งหมายถึงการสร้างตัวตนที่ต้องการให้สังคมได้รับรู้ถึงความเหมือนและความแตกต่างจากผู้อื่น (ปรีชา คุวินทร์พันธุ์,2548, น.1) ดังนั้น อัตลักษณ์จึงไม่มีลักษณะถาวรแต่มีการก่อตัวและปรับเปลี่ยนตลอดเวลาตามบริบทของเวลาสถานที่ที่บุคคลได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ซึ่ง ฮอลล์ (Hall, S., 1997) (อ้างถึงใน ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2548, น.1) ได้กล่าวอัตลักษณ์ หรือ Identity เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่งและวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (social construct) และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ที่ถูกผลิต (produced) ขึ้นจากวัฒนธรรม และถูกบริโภค (consumed) และถูกควบคุมจัดการ (regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น ซึ่งกระบวนของวัฒนธรรมจะสร้างความหมายต่างๆ (creating meanings) ผ่านระบบต่าง ๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ และอัตลักษณ์ที่หลากหลายที่เราเลือกใช้ จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งที่เรานำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง

อัตลักษณ์จึงเป็นการนิยามตัวตนที่มีเจตจำนงให้สังคมได้รับรู้ถึงความเหมือนและความแตกต่างจากผู้อื่น ซึ่งกระบวนการสร้างตัวตนจึงเกิดจากการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อน และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความเป็นตัวตนจึงต้องผ่านการรองรับทางสังคมจากผู้อื่น ซึ่งส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม การศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของสังคมใดสังคมหนึ่งจำเป็นต้องทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ชุมชนและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในกลุ่มสังคมนั้น อันเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคม ดังนั้น พัฒนาการชุมชนและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจึงส่งผลต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural interaction) ในรูปแบบต่าง ๆ มีทั้งสอดคล้องและขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Cultural Conflict) แต่ในบทความวิชาการนี้จะยกลักษณะปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural interaction) ของคนไทยและคนจีนโพ้นทะเลในจังหวัดภูเก็ตที่มีปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบสันติวิธี คือ การยืมวัฒนธรรม (Cultural borrowing) การปรับตัว (Cultural adaptation) การผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Cultural assimilation) เป็นต้น ซึ่งการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน โดยมีอำนาจแฝงมากับการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่ง แม็กซ์ เวบอร์ (Max Weber) ได้แบ่งอำนาจเป็น 3 แบบ คือ อำนาจจารีตประเพณี อำนาจผู้นำ และอำนาจแบบเหตุผล อำนาจแต่ละแบบจะมีวิธีคิดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ อำนาจแบบจารีตประเพณีเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเรื่องของธรรมชาติ อำนาจผู้นำจะเป็นอำนาจของคนๆเดียวที่ออกคำสั่ง ส่วนอำนาจแบบเหตุผล คืออำนาจที่มีการบริหารจัดการ แต่ละอำนาจจะขึ้นอยู่กับทรัพยากรเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเชื่อมโยงถึงรูปแบบการจัดการทางสังคม (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2560)

บทความวิชาการนี้จึงได้นำแนวความคิดชาติพันธุ์ (ethnicity) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) มาอธิบายพัฒนาการและการแพร่กระจายวัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลที่มีการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับคนในท้องถิ่นภูเก็ต อันส่งผลต่อการยอมรับความหลากหลายและ

การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต จนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ดังกล่าวมีความโดดเด่นสร้างคุณค่าให้แก่สังคมท้องถิ่นอย่างน่าสนใจ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการมีปฏิสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต

ความสัมพันธ์คนไทยและคนจีนโพ้นทะเลในภูเก็ต

ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนจีนในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและพัฒนาขึ้นมาตามลำดับ โดยการอพยพย้ายย้ายถิ่นของชาวจีนโพ้นทะเลนั้น ในระยะแรกชาวจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อทำการค้าแต่ต่อมาการอพยพมาจากการหนีภัยธรรมชาติและการเมืองการปกครอง ส่งผลให้ชาวจีนโพ้นทะเลได้อพยพเข้ามาทางภาคใต้ของประเทศไทยเป็นอันมาก โดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยน ซึ่งการอพยพเข้ามาของชาวจีนฮกเกี้ยนในประเทศไทยนั้น มีการอพยพเข้ามาสองช่วงเวลา ช่วงแรกอพยพเข้ามาประมาณคริสต์วรรษที่ 19 เป็นกลุ่มที่เดินทางเข้ามาโดยเรือสำเภาจากท่าเรือเอหมึง (Amoy หรือ Xiamen) ประเทศจีนมาทางประเทศเวียดนามและเข้าสู่ประเทศไทยทางอ่าวไทย ส่วนช่วงที่สองตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ได้อพยพเข้ามาโดยมาจากประเทศที่สองก่อนเข้าสู่ประเทศไทย เช่น จากสิงคโปร์ และเกาะปีนังของประเทศมาเลเซียมายังเกาะภูเก็ตของประเทศไทยโดยเรือยนต์ (มาตั๋ง) และกระจายไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทางแถบทะเลฝั่งตะวันตก ได้แก่ ตรัง พังงา ระนอง ภูเก็ต เป็นต้น (ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, 2542,หน้า 5-6)

การอพยพของชาวจีนฮกเกี้ยนในภูเก็ตมีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ประมาณ ค.ศ.1855 (พ.ศ. 2398) ที่เศรษฐกิจไทยมีการขยายตัวเป็นอันมาก และมีการจัดทุนอุดหนุนให้กับชาวจีนเข้าไปทำเหมืองแร่ดีบุกที่เมืองภูเก็ต และทุก ๆ เดือนจะมีการนำผู้อพยพชาวจีนเข้ามาใหม่อยู่เสมอ จนทำให้ใน ค.ศ.1870 (พ.ศ.2413) ประชากรจีนเพิ่มขึ้นถึง28,000 คน และในปี ค.ศ. 1884 (พ.ศ. 2427) มีมากกว่า 40,000 คน จึงทำให้การทำเหมืองดีบุกในสยามทางภาคใต้ส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลของชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนฮกเกี้ยน (สกินเนอร์ ,จี ,วิลเลียม, 2548, หน้า110-111) ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารเมืองภูเก็ต (2533) ที่กล่าวไว้ว่า *“คนจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ซึ่งอพยพมาจากจีนตอนใต้ คือ มณฑลฟูเกี้ยน และเป็นพวกแรกที่อพยพเข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุก”* ซึ่ง อิทธิพลการอพยพย้ายถิ่นดังกล่าว ทำให้มีการบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural intrgration) ของสองกลุ่มชาติพันธุ์ โดยกลุ่มชาติพันธุ์สองกลุ่มมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ดังที่ ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ (2542, น.5) ได้กล่าวถึงการเรียกชื่อกลุ่มคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนในประเทศไทย 2 ชื่อ คือ ““ฮกเกี้ยนหลัง” (คนฮกเกี้ยน) ซึ่งหมายถึง กลุ่มชาวจีนที่ดำรงความเป็นชาติพันธุ์จีนแท้ และ

บาบ๋า หรือ ฮกเกี้ยนบาบ๋า (Hokkien Baba) หมายถึง ลูกชาวจีนฮกเกี้ยนที่เกิดในประเทศไทยหรือต่างแดนที่ไม่ใช่จีนแผ่นดินใหญ่ ” ซึ่งปัจจุบันคำว่า บาบ๋า หรือ ฮกเกี้ยนบาบ๋า (Hokkien Baba) กลายเป็นชื่อที่ปรากฏในพื้นที่เมืองภูเก็ตเป็นส่วนใหญ่ โดยนิยมใช้เรียกลูกผสมที่เกิดจากชาวจีนโพ้นทะเลที่มาแต่งงานกับคนพื้นถิ่น ซึ่งคำว่า “บาบ๋า”ปรากฏเด่นชัดในการใช้ตั้งชื่อประเพณีการแต่งงานของชาวภูเก็ตเรียกว่า “ประเพณีการแต่งงานของบาบ๋า” หรือ “วิวาห์บาบ๋าภูเก็ต” ที่ชาวไทยเชื้อสายจีนภูเก็ตยังคงร่วมอนุรักษ์และสืบทอดกันต่อมา

การอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวจีนฮกเกี้ยนที่เข้ามาเมืองภูเก็ต นอกจากนิยามตัวตนผ่านพื้นที่ด้วยการใช้คำเรียกที่แตกต่างกันแล้ว อิทธิพลนโยบายในกลืนกลาย (Assimilation) ของรัฐที่ต้องการเปลี่ยนจากชนกลุ่มน้อยมาเป็นชนกลุ่มใหญ่ หรือความต้องการให้ “คนไทย”และ “คนอื่น” มาเป็นกลุ่มเดียวกันนั้น ก็เป็นปัจจัยต่อการขยายพื้นที่ความเป็นจีนในภูเก็ตมีมากขึ้น ดังที่ปรากฏในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ตลอดระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง (พ.ศ.2481-2487) ได้มีการประกาศใช้ระเบียบกฎหมายเพื่อการฟื้นฟูวัฒนธรรมอย่างเต็มที่ โดยประกาศใช้รัฐนิยมต่าง ๆ เช่น กำหนดให้ทุกคนใช้ภาษาไทยโดยศึกษาให้ได้อย่างน้อยอ่านออกเขียนได้ และให้ถือว่าก่อนมาเป็นชนชาติไทยก็มีเลือดไทยและพูดภาษาไทยอย่างเดียวกันได้ ไม่แตกต่าง หรือการเปลี่ยนให้มาใช้เป็นนามสกุลอย่างคนไทย โดยมองว่าชื่อและนามสกุลเป็นสัญลักษณ์แทนตัวตนในความเป็นคนไทย ซึ่งสิ่งเหล่านี้รัฐบาลต้องการสร้างสำนึกในความเป็นไทยให้แก่คนไทยและชนชาติจีนที่มองเป็นคนอื่นให้เป็นกลุ่มเดียวกันนั้น ดังนั้นสิ่งเหล่าจึงมีผลให้ชนชาวจีนได้สมรสกับหญิงพื้นเมืองในท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อจะได้ปรับตัวเองให้เป็นกลุ่มเดียวกับคนไทยและนิยามตัวตนเพื่อบอกว่าเป็นคนไทยด้วยการเปลี่ยนจากการใช้แซ่มาเป็นนามสกุลไทย แต่ถึงแม้รัฐบาลจะลดทอนความเป็นจีนลงบ้างแต่ชนชาติจีนก็ยังคงดำรงรักษาวัฒนธรรมในความเป็นจีนไว้อย่างมั่นคงและอย่างต่อเนื่อง เมื่อกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนมีโอกาสสร้างครอบครัวที่เมืองภูเก็ต ความคิด ค่านิยมและวิถีชีวิตก็ยังคงดำรงอยู่ตลอดชีวิต ดังที่ ไชยยุทธ ปิ่นประดับ (2545) ได้กล่าวว่า *“จำนวนชาวจีนฮกเกี้ยนมีจำนวนมากเหมือนเกิดมณฑลฮกเกี้ยนซ้อนขึ้นในเมืองภูเก็ต ลักษณะครอบครัวชาวจีนฮกเกี้ยนในเมืองภูเก็ตก็เหมือนลักษณะครอบครัวจีนฮกเกี้ยนยังคงดำรงวัฒนธรรมวิถีชีวิตเหมือนอยู่ในมณฑลฮกเกี้ยนในประเทศจีน”* คำว่า “คนไทยเชื้อสายจีน” และ “ชาวจีนบาบ๋า” เป็นชื่อที่ถูกนิยามผ่านพื้นที่ด้วยกระบวนกาสร้างตัวตนจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอันเกี่ยวข้องกับนโยบายการกลืนกลาย (Assimilation) และค่านิยมของผู้อพยพย้ายถิ่น เมื่อวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน จึงมีการผสมผสานกันทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) อาจแยกกันไม่ออก การเรียกตนเองว่า “คนไทยเชื้อสายจีน” เป็นการนำเสนอตัวตนในสัญชาติไทยที่มีสถานภาพเป็นคนไทย แต่ในขณะเดียวกันยังคงต้องการแสดงออกถึงความมีสำนึกทางชาติพันธุ์ของชนชาติจีน อย่างลักษณะของครอบครัวชาวจีนฮกเกี้ยนที่อาศัยอยู่ใน

ภูเก็ต เป็นต้น ซึ่งยังคงดำรงชีวิตความเป็นอยู่เหมือนในประเทศจีน แต่อย่างไรก็ตามต้องมีการรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation) โดยการเปลี่ยนนามสกุลอย่างคนไทย และการสมรสกับหญิงพื้นเมืองในภูเก็ต เป็นการรับวัฒนธรรมจากสังคมดั้งเดิมมาปฏิบัติ เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไปตามกาลเวลา จึงเป็นการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกันในสังคม การสร้างคำศัพท์เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ในการอ้างอิงถึงความเป็นมาและให้สังคมรับรู้ในความเหมือน (Similarity) และความแตกต่าง (difference) ของคำว่า “คนไทยเชื้อสายจีน” และ คนฮกเกี้ยน กับชาวจีนบาบ๋า ที่แสดงถึงความเป็นคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต ที่สะท้อนอัตลักษณ์เมืองภูเก็ต ที่โดดเด่นในแถบชายฝั่งทะเลตะวันตก

การใช้ภาษาของชาวไทยเชื้อสายจีนภูเก็ต

ภาษาเป็นปัจจัยการแสดงตัวตนและสร้างความแตกต่างจากผู้อื่น ภาษาของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ตที่ใช้สื่อสารกันมีหลายภาษา ได้แก่ ภาษาไทยกลาง ภาษาถิ่น ภาษามลายู ภาษาจีนฮกเกี้ยน ภาษาอังกฤษ เป็นต้น แต่การยืมคำของชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นภาษาที่ท้องถิ่นนิยมใช้มากที่สุด ซึ่ง ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ (2548,น.13) ได้อธิบายว่า “ฮกเกี้ยนเป็นภาษาท้องถิ่น (dialect) เป็นตระกูลภาษาจีน (Sintic languages) ซึ่งนักภาษาศาสตร์ได้จัดตระกูลภาษาจีนอยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาใหญ่ จีน-ทิเบต (Sino-Tibetan lamguages) ตระกูลภาษาจีนแบ่งตามวิธีของเซอเร็น เอเกอร็อค ออกเป็นภาษาท้องถิ่นใหญ่ ๆ 7 ภาษา แต่ภาษาถิ่นฮกเกี้ยนที่ใช้พูดในประเทศไทยมี 2 กลุ่ม คือ ภาษามิ่น (Min) ที่เป็นที่มาของภาษามิ่นใต้ (Min Nan) ซึ่งเป็นภาษาพูดของฮกเกี้ยนที่อยู่ตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน และภาษาฮักกะ (Hakka) เป็นภาษาจีนที่พูดกันมากในมาเลเซียและสิงคโปร์ ฮกเกี้ยนเรียกคนฮกเกี้ยนที่พูดภาษาฮักกะว่า “ฮกเกี้ยนแคะ””

ไวยากรณ์ ภาษาฮกเกี้ยนและภาษาไทยมีความ คล้ายคลึงกันมาก ซึ่งการสร้างประโยคประกอบด้วย ประธาน กริยา กรรม มีการเรียงลำดับคำโดยมี การเปลี่ยนรูปของกริยาตามกาลเวลา เช่น

หว้า (ฉัน) + เจียะ + (กิน) + อ่องหล่าย (สับปะรด)
ฉันกินสับปะรด
อาม่า (ยาย) + ขื่อ (ไป) + โกปี้เตี้ยม (ร้านกาแฟ) +เหลียว (แล้ว)
ยายไปร้านกาแฟแล้ว

ภาษาจีนฮกเกี้ยนของคนไทยเชื้อสายจีนที่ใช้สื่อสารในภูเก็ตมีลักษณะการใช้ภาษาจีนปนกับภาษาถิ่นเรียกว่า การปนภาษา ซึ่ง อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธ์ (2548, น.94) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การใช้ภาษาหนึ่งในทุกระดับหรือทุกรูปแบบปนกับอีกภาษาหนึ่งของผู้พูด เช่น ใช้คำ วลี ลักษณะ

ทางเสียง หรือข้อความต่อเนื่องยาว ๆ ในภาษาอังกฤษปนเข้าไปในการพูดภาษาไทย” ซึ่งการใช้ภาษาในการสื่อสารในลักษณะภาษาจีนปนภาษาถิ่นดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากภาษาจีนฮกเกี้ยน ซึ่งเป็นการยืมคำทับศัพท์แต่สำเนียงชาวจีนฮกเกี้ยนมีอิทธิพลต่อภาษาถิ่นภูเก็ตเป็นอย่างมาก นอกจากนี้คำยืมของชาวจีนฮกเกี้ยนที่ปรากฏยังมีการนำภาษาอื่นมาพูดปะปนกับภาษาดั้งเดิม เช่น ภาษามลายู ภาษาอังกฤษ เป็นต้น ทั้งนี้การอพยพเข้ามาในจังหวัดภูเก็ตของชาวจีนฮกเกี้ยนในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่ไม่ได้มาจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่โดยตรง ส่วนมากมาจากประเทศที่สองได้แก่ ประเทศมาเลเซีย ปีนัง สิงคโปร์มาก่อน ดังนั้นกลุ่มนี้จึงได้นำเอาวัฒนธรรมทางภาษาของชนชาติอื่นเข้ามาผสมผสานกับภาษาท้องถิ่นด้วยเช่นกัน ซึ่ง อนันต์ อารีย์พงศ์ (2551) อธิบายลักษณะการใช้ภาษาของคนไทยเชื้อสายจีนสรุปได้ ดังนี้

คำภาษาถิ่นภูเก็ตที่แทรกด้วยคำจีนฮกเกี้ยน

คำจีนฮกเกี้ยน	**ภาษาจีนกลาง**	**คำถิ่นภูเก็ต**	**ความหมาย**
โต๊ะป่อ	抹布 (mābù)	ผ้าโต๊ะป่อ,ผ้าร้าย	ผ้าเช็ดโต๊ะ,ผ้าขี้ริ้ว
ล้อหลี้	卡车 (kǎchē)	ล้อหลี้,รถล้อหลี้	รถบรรทุก
โฮยฉิด	火柴(huǒchái)	โฮยฉิด,เหล็กไฟ	ไม้ขีดไฟ
ทิเต็ง	钢铁(gāngtiě)	ทิเต็ง	เหล็ก

คำยืมภาษาอังกฤษสำเนียงจีนฮกเกี้ยน

คำอังกฤษ	**ภาษาจีนกลาง**	**คำถิ่นภูเก็ต**	**ความหมาย**
Commission	佣金(yòngjīn)	กำเซียน	ค่านายหน้า
Taxi	的士(díshì)	เต๊กซี่	รถสามล้อรับจ้าง
Opium	鸦片(yāpiàn)	อาเผี่ยน	ฝิ่น
Try	尝试(chángshì)	ตาหล้าย	ทดลองดู ทดสอบดูที

คำยืมภาษามลายูสำเนียงจีนฮกเกี้ยน

คำมลายู	**ภาษาจีนกลาง**	**คำถิ่นภูเก็ต**	**ความหมาย**
Tulong	帮助(bāngzhù)	โต้หลง	สงเคราะห์,ช่วย
Sabun	香皂(xiāngzào)	ซาบุ๋น	สบู่
Pasar	市场(shìchǎng)	บ่านซ้าน	ตลาดสด
Bintang	硬币 (yìngbì)	ปินตั้ง	ดาว,เหรียญตรา

การใช้ภาษาของคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ตจึงมีลักษณะของการยืมคำภาษาจีนฮกเกี้ยน ภาษามลายู ภาษาอังกฤษ และภาษาอื่น ๆ มาปนกับภาษาถิ่นไทย โดยมีสำเนียงในการสื่อสารเป็นแบบจีนฮกเกี้ยน จึงทำให้ กลายเป็นอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนในภูเก็ต

ทุกกลุ่มชนมีการสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตนในแต่ละกลุ่ม สามารถเห็นถึงความเหมือนและความแตกต่าง สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความสมัครใจของกลุ่มตน การใช้ภาษาในการสื่อสารก็เช่นเดียวกัน การสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เกี่ยวกับภาษาในการสื่อสารของชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ต มีลักษณะที่สังเกตเห็นได้ชัดคือ การหยิบยืมทางวัฒนธรรม (Cultural Interchange) และผสมผสาน (Acculturation) ในเรื่องของภาษาตามบริบทของความเป็นพหุวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองภูเก็ต เมื่อบุคคลต่างวัฒนธรรมใช้ชีวิตร่วมกันมาเป็นเวลานานทำให้วัฒนธรรมทางภาษามาผนวกเข้าด้วยกัน เพราะกลุ่มของแต่ละชนชาติเข้ามาปฏิสัมพันธุ์กันนั้น ต้องมีภาษาใช้เพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร จึงย่อมจะยุติการหยิบยืมวัฒนธรรมและการผสมผสานวัฒนธรรมของกันและกันไม่ได้ ภาษาของชาวไทยเชื้อสายจีนจึงเป็นการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ขึ้นมา แล้วสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อาจเป็นการเลือกเปิดรับอัตลักษณ์ภาษาของคนต่างกลุ่ม หรือปรับเปลี่ยนเพื่อปรับใช้ในกลุ่มของตน การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารจึงมีมากกว่า 1 ภาษา อิทธิพลจากการใช้คำยืมภาษาจีนฮกเกี้ย การรักษาสำเนียงจีนฮกเกี้ยน เป็นปัจจัยสำคัญต่อการนิยามความหมายความเป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ตที่แสดงออกผ่านการสื่อสาร

การธำรงสำนึกความเป็นจีนผ่านชมรม สมาคม

ชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ตรับรู้ถึงความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของตนเองจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม อันส่งผลให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และเลือกนิยามตนเองให้เหมาะสมกับอัตลักษณ์ของกลุ่มสังคม นอกจากนี้กลุ่มทางสังคมที่มีการรวมกลุ่มยังปลูกฝังบรรทัดฐานค่านิยมของกลุ่มให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลอันส่งผลให้เกิดความรักความสามัคคีและช่วยให้มีการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี ดังที่ อมรา พงศาพิชญ์ (2547, น.152) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มของชาวจีนที่สะท้อนให้เห็นความสามัคคีและการธำรงรักษาชาติพันธุ์ ไว้ว่า

ในระยะหนึ่งคนจีนที่อพยพมาจากประเทศจีนเพื่อมาหางานทำไม่ว่าจะในลักษณะชั่วคราว (Sojourner) หรือถาวร (Settler) ต้องการที่พึ่งและได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่อยู่เดิมเป็นอย่างดี แม้กลุ่มอั้งยี่จะถูกมองจากรัฐว่าเป็นกลุ่มไม่พึงประสงค์ แต่ในทัศนะผู้มาใหม่ที่ต้องการที่พึ่งพิงและพักพิง กลุ่มอั้งยี่ หรือสมาคมแซ่ สมาคมตระกูล สามารถทำหน้าที่นี้ได้เป็นอย่างดี กลุ่มทางสังคมที่คนจีน

จัดตั้งขึ้นทำหน้าที่แทนรัฐในการตอบสนอง ความต้องการของผู้นำมาใหม่และเป็นรูปแบบขององค์กรประชาสังคมรูปแบบหนึ่งการช่วยเหลือกันในลักษณะนี้มีส่วนธำรงสำนึกความเป็นจีนไว้ด้วย

การเข้ากลุ่มทางสังคมจึงเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ร่วมอย่างหนึ่งของคนจีนในสังคมไทยอันรวมถึงกลุ่มชาวจีนในภูเก็ตที่มีการแสดงออกถึงความสามัคคี โดยใช้ภาษาเป็นตัวแทน (representation) ในการรวมตัวกันเพื่อแสดงความเป็นปึกแผ่นของชาติพันธุ์ตน ดังที่ สดใส ตันติกัลยาภรณ์ (2552) ได้กล่าวถึงการเข้ากลุ่มทางสังคมชาวจีนในภูเก็ตไว้ในบทความ “รากลึกฮกเกี้ยนภูเก็ต” ไว้สรุปได้ดังนี้ การเดินทางมาของจีนฮกเกี้ยนหรือ “ชู้ดลำเอี๋ยว” จะเดินทางมาเป็นกลุ่มเครือญาติ (ซินหลาง) คนในหมู่บ้านอำเภอเดียวกัน (ฮิวชิว) ชักนำมาเข้ามาเมื่อมาถึงเมืองภูเก็ตต้องมีพิธีตรวจคนเข้าเมืองโดยต้องมีคนรับรองด้านที่พักอาศัยและได้รับการต้อนรับจากคนพวกเดียวกัน (กงสี หรือ กงส้อ) กลุ่มแซ่เดียวกัน หรืออาจเป็นคนชักนำมา จึงทำให้กลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนเหล่านี้ผูกพันนับกันเป็นญาติและทุกวันหยุดจีนเหมืองเหล่านี้จะลงมาจากเหมืองเพื่อพบปะสมาคมญาติมิตร และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่บ้านกงสี รวมตัวไหว้เจ้าในวันสำคัญต่าง ๆ ทางประเพณีและศาสนาและจะลงขันกันสำหรับค่าใช้จ่ายประกอบกิจกรรมที่สื่อแสดงความเป็นกลุ่มตนและสำหรับคนมาใหม่ก็จะมีกลุ่มคนจีนเก่าดูแลและเมื่อมีชีวิตดีขึ้นก็จะให้ลูกเมียหรือพ่อแม่ตามมา ต่อมาบ้านกงสีเหล่านี้จะมีคนมากขึ้นเรื่อย ๆ ยิ่งในวันสำคัญที่มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ส่งผลให้พัฒนามาเป็นสมาคม ศาลเจ้าของตระกูล แซ่ต่าง ๆ หรือสมาคมในท้องถิ่นและใช้สอนภาษาจีนในเวลาต่อมา

การธำรงสำนึกความเป็นจีนผ่านชมรม สมาคม

ชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ตรับรู้ถึงความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของตนเองจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม อันส่งผลให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และเลือกนิยามตนเองให้เหมาะสมกับอัตลักษณ์ของกลุ่มสังคม นอกจากนี้กลุ่มทางสังคมที่มีการรวมกลุ่มยังปลูกฝังบรรทัดฐานค่านิยมของกลุ่มให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลอันส่งผลให้เกิดความรักความสามัคคีและช่วยให้มีการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี ดังที่ อมรา พงศาพิชญ์ (2547, น.152) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มของชาวจีนที่สะท้อนให้เห็นความสามัคคีและการธำรงรักษาชาติพันธุ์ ไว้ว่า

ในระยะหนึ่งคนจีนที่อพยพมาจากประเทศจีนเพื่อมาหางานทำไม่ว่าจะในลักษณะชั่วคราว (Sojourner) หรือถาวร (Settler) ต้องการที่พึ่งและได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่อยู่เดิมเป็นอย่างดี แม้กลุ่มอั้งยี่จะถูกมองจากรัฐว่าเป็นกลุ่มไม่พึงประสงค์ แต่ในทัศนะผู้มาใหม่ที่ต้องการที่พึ่งพิงและพักพิง กลุ่มอั้งยี่ หรือสมาคมแซ่ สมาคมตระกูล สามารถทำหน้าที่นี้ได้เป็นอย่างดี กลุ่มทางสังคมที่คนจีน

จัดตั้งขึ้นทำหน้าที่แทนรัฐในการตอบสนอง ความต้องการของผู้นำมาใหม่และเป็นรูปแบบขององค์กรประชาสังคมรูปแบบหนึ่งการช่วยเหลือกันในลักษณะนี้มีส่วนธำรงสำนึกความเป็นจีนไว้ด้วย

การเข้ากลุ่มทางสังคมจึงเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ร่วมอย่างหนึ่งของคนจีนในสังคมไทยอันรวมถึงกลุ่มชาวจีนในภูเก็ตที่มีการแสดงออกถึงความสามัคคี โดยใช้ภาษาเป็นตัวแทน (representation) ในการรวมตัวกันเพื่อแสดงความเป็นปึกแผ่นของชาติพันธุ์ตน ดังที่ สดใส ตันติกัลยาภรณ์ (2552) ได้กล่าวถึงการเข้ากลุ่มทางสังคมชาวจีนในภูเก็ตไว้ในบทความ “รากลึกฮกเกี้ยนภูเก็ต” ไว้สรุปได้ดังนี้ การเดินทางมาของจีนฮกเกี้ยนหรือ “ชู้ดลำเอี๋ยว” จะเดินทางมาเป็นกลุ่มเครือญาติ (ซินหลาง) คนในหมู่บ้านอำเภอเดียวกัน (ฮิวชิว) ชักนำมาเข้ามาเมื่อมาถึงเมืองภูเก็ตต้องมีพิธีตรวจคนเข้าเมืองโดยต้องมีคนรับรองด้านที่พักอาศัยและได้รับการต้อนรับจากคนพวกเดียวกัน (กงสี หรือ กงส้อ) กลุ่มแซ่เดียวกัน หรืออาจเป็นคนชักนำมา จึงทำให้กลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนเหล่านี้ผูกพันนับกันเป็นญาติและทุกวันหยุดจีนเหมืองเหล่านี้จะลงมาจากเหมืองเพื่อพบปะสมาคมญาติมิตร และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่บ้านกงสี รวมตัวไหว้เจ้าในวันสำคัญต่าง ๆ ทางประเพณีและศาสนาและจะลงขันกันสำหรับค่าใช้จ่ายประกอบกิจกรรมที่สื่อแสดงความเป็นกลุ่มตนและสำหรับคนมาใหม่ก็จะมีกลุ่มคนจีนเก่าดูแลและเมื่อมีชีวิตดีขึ้นก็จะให้ลูกเมียหรือพ่อแม่ตามมา ต่อมาบ้านกงสีเหล่านี้จะมีคนมากขึ้นเรื่อย ๆ ยิ่งในวันสำคัญที่มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ส่งผลให้พัฒนามาเป็นสมาคม ศาลเจ้าของตระกูล แซ่ต่าง ๆ หรือสมาคมในท้องถิ่นและใช้สอนภาษาจีนในเวลาต่อมา

“การจัดตั้งสมาคมมีมาตั้งแต่ 2525 โดยกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนรุ่นอาวุโสในภูเก็ต ในอดีตใช้ศาลเจ้าเป็นที่พบปะพูดคุยต่อมาทุกคนเห็นว่าน่าจะมีสถานที่ที่ถาวรทั้งนี้เพื่อสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรสมาคมเชื้อสายจีนต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด ดังนั้นจึงมีการดำเนินการเป็นสมาคมได้รับอนุญาตเป็นสมาคมเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2530 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ มุ่งส่งเสริมช่วยเหลือสวัสดิการแก่สมาชิก ทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ มีการสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรกับหน่วยงานสมาคม และมูลนิธิต่างๆ จากภายนอกที่หลากหลาย และส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมจีน”

การเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันเป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวจีนในภูเก็ต เนื่องจากเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยการย้ายกลุ่มของตนเข้าไปอยู่ในสภาพสังคมใหม่ ปัจจัยภายนอกต่างๆ ทำให้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเห็นได้ชัด การเข้ากลุ่มทางสังคมชาวฮกเกี้ยนมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในสังคม

และมีการจัดตั้งสมาคม ชมรมต่าง ๆขึ้นมาเป็นของตนเอง โดยแสดงถึงการบูรณาการวัฒนธรรม (Cultural Integration) ถือเป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เฉพาะกลุ่มของคนไทยเชื้อสายจีน ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวชาวฮกเกี้ยนที่อพยพมาอยู่ใจเมืองภูเก็ตในรูปแบบของการสื่อสารเครือข่ายในกลุ่มของตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์และเป็นกลุ่มสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือในด้านต่างๆ ความสัมพันธุ์ในสังคมทำให้เกิดอำนาจในการกำหนดตำแหน่งของความสัมพันธ์ในสังคม อาทิ ผู้นำกับผู้ตาม และความหมายต่าง ๆ ในสังคม อัตลักษณ์ทางสังคมจึงมีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลให้มีความเหมือนและความแตกต่างจากผู้อื่น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ต

ประเพณี พิธีกรรม สื่อความหมายและสะท้อนตัวตน

ประเพณีและพิธีกรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับการนับถือเทพเจ้าและการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ เป็นการนำเสนอถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ตที่มีความเกี่ยวข้องกับค่านิยมทางวัฒนธรรม ที่ถูกสร้างขึ้นจากคำสอน ความเชื่อ ความคาดหวังและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังที่ ปรีชา คุวินพันธุ์ (2548) ได้กล่าวว่า *อัตลักษณ์เป็นเรื่องสังคมไม่ใช่เป็นเรื่องของการกำหนดตนเองเฉพาะในแง่มุมทางจิตวิทยา การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคมทำให้เห็นความเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นปัจเจก(Individidual Identity) และอัตลักษณ์ร่วม (Colletive) ปัจจัยภายนอกจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดอัตลักษณ์บุคคล อัตลักษณ์จึงเป็นผลของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อให้เกิดความหมาย (Meaning) ที่เข้าใจร่วมกัน ซึ่งการรวมกลุ่มระหว่างคนที่มีความเชื่อค่านิยมเดียวกันทำให้การแข่งขันแย่งชิงพื้นที่ เพื่อให้เกิดการยอมรับในความเป็นตัวตนและอัตลักษณ์ของกลุ่ม*

ดังนั้น อัตลักษณ์คนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ตจึงแสดงตัวตนผ่านประเพณี พิธีกรรม ที่มาจากความความคิด ความเชื่อและค่านิยมเดียวกันของกลุ่ม ซึ่งลักษณะความเชื่อที่ปรากฏในหมู่ชาวจีนดังกล่าวนั้น ไชยยุทธ ปิ่นประดับ (2545) ได้อธิบายไว้ว่า ชาวจีนส่วนใหญ่รับเอาศาสนาพุทธลัทธิมหายานเป็นศาสนาประจำชาติ มีการเคารพนับถือหลักปรัชญาของลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และการนับถือเทพเจ้า และถ้าหากแยกคำสอนของท่านขงจื๊อ และปรัชญาของลัทธิเต๋าออกไปแล้วจะเห็นได้ชัดว่าความเชื่อทางศาสนาของคนจีน คือ

1 เกี่ยวข้องกับความมานะพยายามที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต

2 แสดงความเคารพนับถือต่อผู้ที่วายชนม์หรือดวงวิญญาณที่เกี่ยวกับตน

3 พยายามที่จะแสวงหาความรู้ที่เร้นลับเกี่ยวกับอนาคตตน

ดังนั้น ชีวิตจะประสบความสำเร็จได้ต้องแสดงความเคารพนับถือคนตาย เพื่อให้ดวงวิญญาณเกิดความพอใจ การเซ่นไหว้บรรพบุรุษจึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงว่าชาวจีนเป็นผู้ยึดถือในขนบประเพณี การสืบทอดประเพณีและพิธีกรรมจึงมีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง ซึ่งประเพณีพิธีกรรม

ของชาวไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ตที่ปรากฏ มี 2 ประเภทใหญ่ คือ ประเภทแรก คือ ประเพณีที่ปฏิบัติประจำตลอดทั้งปี ได้แก่ เจียโง้ยซินเจีย (วันตรุษจีน) ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 ตามปฏิทินจีนเป็นวันขึ้นปีใหม่ ประมาณเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ เชงเบ่ง (เดือน 3ของจีน ประมาณเมษายน) ชิดโง่ยปั่ว หรือชิดโง่ยพ้อต่อ (วันสารทจีน) เดือน 7 ขึ้น 15 ค่ำ เก้าโง้ยแฉ่อิดหรือเจียะฉ่าย (เทศกาลกินผัก) ขึ้น 1 ค่ำเดือน 9 และก่ายหนีโง้ย (วันครบปี) เดือน 12 เช่น ไหว้เจ้าที่ บรรพบุรุษ และผีไม่มีญาติ เป็นต้น ประเภทที่สอง คือ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น การเกิด การตาย การแต่งงาน เป็นต้น (ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, 2542, หน้า 20-23) นอกจากนี้ยังคงให้ความสำคัญของการจัดเตรียมอาหารเพื่อการกราบไหว้เทพเจ้าและบรรพบุรุษรวมถึงความสำคัญของสีแดงที่ถือว่าเป็นสิริมงคล ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ ชนชาวจีนในภูเก็ตยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมา เพียงแต่กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านประเพณีพิธีกรรมบางอย่างอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

ในปัจจุบันการจัดกิจกรรมประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ต มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมวัฒนธรรมภายใต้การพัฒนาให้มีความทันสมัย ดังที่ วิโรจน์ ทองอ่อน (2556) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของประเพณีเจียะฉ่าย (เทศกาลกินผัก) ไว้ว่า *“ประเพณีถือศีลกินผักก็เช่นเดียวกันมีการปรับเปลี่ยนปรับปรุงเพื่อตอบรับกับความเจริญทางด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยวผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่าน อาจจะต้องนั่งกุมขมับกับรูปแบบประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ทั้งการแต่งกาย รูปแบบอาหาร รวมถึงการจุดประทัด บางครั้งทำให้ผู้ที่มาพบเห็นอาจจะไม่เข้าใจถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริงของประเพณีที่ดีงาม แต่นั่นก็อาจเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของประเพณีวัฒนธรรมก็เป็นได้”*

ประเพณีพิธีกรรมของคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต มีการปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของยุคความทันสมัย ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นกระบวนการผลิตซ้ำ เพื่อตอบรับกับสถานการณ์ใหม่ การปรับประยุกต์ส่งผลให้วัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่ได้ไม่สูญหาย ซึ่งสอดคล้องกับหลักทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษาเชิงวิพากษ์ (Critical Cultural Study) ซึ่ง ลัดดา จิตตคุตตานนท์ (2556) ได้อธิบายไว้ว่า *วัฒนธรรมใดจะสามารถดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อสามารถสืบทอดกระบวนการผลิตซ้ำได้อย่างต่อเนื่องเท่านั้น (Cultural Reproduction) กล่าวคือเมื่อวัฒนธรรมได้รับการผลิตขึ้นมาแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องมีการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอยู่เสมอ ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความอยู่รอดและการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมเหล่านั้น หากเรามองวัฒนธรรมว่าเป็นกระบวนการผลิตแบบหนึ่ง เป้าหมายของการปรับตัวจึงเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของวัฒนธรรมทุกชนิด เพื่อตอบรับสถานการณ์ใหม่ๆ วัฒนธรรมที่ปรับตัวไม่ได้หรือปรับประยุกต์ไม่ไหวก็จะต้องสูญสลายไปในที่สุด*

ด้วยเหตุที่อัตลักษณ์มีการเลื่อนไหล และเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัวการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านประเพณีพิธีกรรมของคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต จึงมีการปรับกระบวนทัศน์การส่งเสริมและสืบทอดอัตลักษณ์ในลักษณะการยอมรับการเปลี่ยนแปลง และตอบสนองกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันและอนาคตด้วยการนำอัตลักษณ์ท้องถิ่น (local identity) มาเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังที่ ประสาน ตันตินิติธรรม (การสื่อสารส่วนบุคคล,14 สิงหาคม 2556) (อ้างถึงใน วันจรัตน์ เดชวิลัย และทวนธง ครุฑจ้อน, 2556) ได้กล่าวว่า *“โครงการประเพณีถือศิลกินผักถือว่า เป็นยุทธศาสตร์เชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมและการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ต้องการเชิดชูเอกลักษณ์ความเป็นภูเก็ต โดยแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมเก่าแก่ต่อนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เล็งเห็นคุณค่า”*

ประเพณีและพิธีกรรม ชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ตนั้น ยังคงมีการประกอบประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ตามแบบฉบับดั้งเดิมที่ยึดถือกันมา ปลูกฝังวัฒนธรรม (Enculturation) โดยการถ่อยทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นเก่าให้กับคนรุ่นใหม่ เพื่อสืบสารประเพณี และพิธีกรรมดังเดิมให้สืบไป ดั่งเช่นการนับถือเทพเจ้าและการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของคนไทยเชื้อสายจีน แต่อาจมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดต่างๆ บางประการในบางประเพณีเพื่อให้เป็นไปตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป อาจเป็นไปในรูปแบบการแพร่กระจาย (Diffusion) ประเพณีและพิธีกรรมนั้นสามารถแพร่กระจายไปยังสังคมอื่นๆ ได้ เพราะวัฒนธรรมจะไม่มีการหยุดแพร่กระจายถ้าบุคคลยังมีการติดต่อสื่อสารกัน ปฏิสัมพันธ์กัน อย่างประเพณีถือศีลกินผักเป็นต้น เพื่ออนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิม เป็นการสนับสนุนเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เพื่อให้ต่างชาติได้รับรู้ สัมผัสวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน

กลุ่มชาติพันธุ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนนั้นสามารถแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจน โดยผ่านประเพณีและพิธีกรรมเป็นในลักษณะการต่อรองเชิงอำนาจ ซึ่ง “อำนาจ” ดังกล่าวไปสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม จนกลายเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการคนในสังคม ให้เป็นไปตามทิศทางที่ต้องการ ได้แก่ การอนุรักษ์สืบสาน การธำรงรักษาประเพณี เป็นต้น

คุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของวัฒนธรรม คือ “การเปลี่ยนแปลง”(change) หรือ “การปรับตัว” (adaption) ซึ่งคุณลักษณะนี้สามารถแสดงถึงความยืนยาวของวัฒนธรรมหนึ่งๆจึงเป็นการตอกย้ำในการแสดงออกถึงความสำนึกในชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ตให้ดำรงคงอยู่อย่างเข้มแข็งและมั่นคงต่อไป

สรุป

ความสัมพันธ์คนไทยและคนจีนมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยแต่ได้พบหลักฐานเส้นทางการอพยพมายังประเทศไทยเมื่อปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนโพ้นทะเล สาเหตุการอพยพมาจากการติดต่อค้าขาย การเมืองการปกครองและการหาแหล่งทำกินใหม่เพราะประสบปัญหาภัยธรรมชาติ กอปรกับในค.ศ. 1855 (พ.ศ.2398) เศรษฐกิจประเทศไทศมีการขยายตัวเป็นอันมาก โดยเฉพาะกิจการเหมืองแร่ดีบุกทางภาคใต้กำลังเฟื่องฟูจึงเป็นแรงจูงใจให้ชาวจีนโพ้นทะเลได้อพยพเข้ามา โดยเส้นทางการอพยพที่ปรากฏมี 2 เส้นทางเส้นทางแรกเดินเข้ามายังประเทศไทยโดยตรงเข้ามาทางฝั่งอ่าวไทย เส้นทางที่สองอพยพไปประเทศที่สองก่อนเข้าสู่ประเทศไทย เช่น สิงคโปร์ มาเลเซีย (เกาะปีนัง) เป็นต้น แล้วกระจายตัวไปจังหวัดทางภาคใต้ของไทย โดยภูเก็ตเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นชาติพันธุ์จีนโพ้นทะเลอพยพเข้ามาจำนวนมาก จึงทำให้เป็นจุดเริ่มต้นให้กลุ่มชาติพันธุ์ 2 กลุ่ม ได้แก่ ชาวพื้นเมืองภูเก็ตและชาวจีนฮกเกี้ยน (จีนโพ้นทะเล) มีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม โดยระยะแรกมีการยืมวัฒนธรรม (cultural borrowing) ได้แก่ การใช้ภาษา การดำเนินชีวิตต่าง ๆ แต่เมื่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของชาวจีนฮกเกี้ยนในภูเก็ตมีมากขึ้น กระบวนการและปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมจึงหลากหลายรูปแบบ ทั้งการปรับตัว การผสมผสานทางวัฒนธรรม การบูรณาการทางวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งอิทธิพลการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมทำให้เกิดการผสมผสานชาติพันธุ์เดิมกับวัฒนธรรมชาติพันธุ์อื่น ได้กลายเป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่เรียกตนเองว่า “บาบ๋า”ซึ่งหมายถึง ชาวไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต” ที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และเพื่อให้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ชาวไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต ยังธำรงคงอยู่ อิทธิพล “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” ที่แฝงมาบนฐานความรู้ ความคิด ความเชื่อทางวัฒนธรรม และขนบธรรมประเพณี ที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่าง ๆ ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่เข้มแข็ง อันเป็นนัยยะการสื่อสำนึกชาติพันธุ์ความเป็นคนไทยเชื้อสายจีนใน ภูเก็ตให้มีคุณค่าและความหมายต่อสังคมภูเก็ตอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ปฏิสัมพันธ์มีความซับซ้อนและมีพลวัตในสังคมที่หลากหลายเนื่องจากการอพยบของชนชาติพันธุ์ต่างกลุ่มที่เข้ามาทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ที่ไม่หยุดนิ่ง สามารถสังเกตได้จากการดำรงชีวิตประจำวัน มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปตามกาลเวลา มีงานวิจัยและการศึกษามากมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ การศึกษาครั้งนี้เพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาการมีปฏิสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต ยังมีอีกหลายด้านที่สามารถศึกษาในส่วนอื่นๆ เช่น ความเชื่อและศาสนา อาหารคาวและอาหารหวานในท้องถิ่น เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์. (2542). **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ฮกเกี้ยน**. กรุงเทพ ฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

จี. วิลเลียม สกินเนอร์; G. William Skinner แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์...[และคนอื่นๆ], ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). (2529). **สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2548). **อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลง**. ศูนย์สตรีศึกษาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก http://www.soc.cmu.ac.th/~wsc/data/Identity28_3_05.pdf (วันที่ค้นข้อมูล : 10 กุมภาพันธ์ 2565).

ไชยยุทธ ปิ่นประดับ. (2548). **ชาวจีนและคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต**. ภูเก็ต : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต.

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. (2560). **อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์**. ฐานข้อมูลศัพท์มานุษยวิทยา. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/ (วันที่ค้นข้อมูล : 1 มีนาคม 2565).

นิติ ภวัครพันธุ์. (2558). **ชวนถก ชาติและชาติพันธุ์**. กรุงเทพ : สยามปริทัศน์.

ปรีชา คุวินทร์พันธุ์. (2548). **อัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. วารสารกระแสอาคเนย์. 5 (55), 8-37.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

ลัดดา จิตตคุตตานนท์ (2556). กรณีศึกษา : การวิเคราะห์การสื่อสารเพื่อการดำรงอยู่และสืบทอดงานประเพณีบูชาอินทขิล [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: https://phdcommunication.wordpress.com/(วันที่ค้นข้อมูล:15 พฤศจิกายน 2545).

วงศ์เดือน ภานุวัฒนากูล. (2552). **อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

วันจรัตน์ เดชวิลัย และทวนธง ครุฑจ้อน. (2552). **แนวโน้มการเลิกใช้ภาษาจีนฮกเกี้ยนในจังหวัดภูเก็ต**. รายงานการวิจัย. ภูเก็ต : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต.

วิโรจน์ ทองอ่อน. (2556). **ทัศนคติ ความคิด เกี่ยวกับประเพณีถือศีลกินผักปัจจุบัน**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://www.phuketvegetarian.com/how-think/phuketvegetarian-konphuket.htm(วันที่ค้นข้อมูล : 15 มีนาคม 2565).

สดใส ตันติกัลยาภรณ์. (2552). ใน **สมาคมภูเก็ตฮกเกี้ยนสามัคคี พิธีเปิดอาคารใหม่ ฉลองครบรอบ 20 ปี**. (หน้า 107 – 112). ภูเก็ต : สมาคมภูเก็ตฮกเกี้ยน.

อมรา พงศาพิชญ์. (2547). **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม)**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎี และกรอบแนวคิด**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.